

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSÉGE

Interjú Kokas Ignác festőművésszel

— Engedje meg, hogy „kisajátítással” kezdjem. Korábbi beszélgetéseinkből tudom, hogy főiskolásként járt Salgótarjában. A dátumokat összehasonlítva úgy tűnik, városunknak van némi köze első Munkácsy-díjához, amelyet Bányász című képéért kapott.

— Számomra ismeretlen világ volt a bánya. Sok mesterséget ismertem, a bányászatról nem tudtam semmit. Életemben először Salgótarjában mentem le a bányába, le a föld alá. Életemben először ugyancsak ott győződtem meg ennek a munkának a nehézségéről. A diplomamunkám asztalosról készült, de egyszer eszembe jutottak a tarjáni élmények és elmentem Oroszlányba; ott már egész siktákat töltöttem lent a föld alatt. Az alapélményt mégiscsak a Tarjában töltött egy hónapnak köszönhettem, amit mint főiskolás, Fónyi Gézával töltöttünk ott. A város azóta hatalmasat változott, de az emberek emléke megmaradt. Emlékszem az üveggyáriakra: a munkások közvetlenek és jókedélyűek voltak. Ha egyik nap nem mentünk, már hiányoltak bennünket; másnap megkérdezték, miért maradtunk el.

Még mindig emlékszem a csodálatos mozgásokra. Álltak ott fönt a kemencék körül, közben le-leszóltak hozzánk incselkedve, évődve — mert lányok is voltak közöttük —, miközben rajzoltak őket. Közben pedig a mozgások hallhatlanul szépek voltak. Ahogy dolgoztak a fúvókákkal... Mintha zenét hallottam volna. A mesterség szépségét és a művészet ötvözetét láttam tőlük... Akkor csináltam is ezekről a dolgokról képet, de a mozgások összehatását nem tudtam kifejezni. Akkor még nem sikerülhetett. A skicceket még őrzöm is valahol.

Aztán maga a táj... Becsavarogtuk a környéket...

Szóval sokat és jóízűen dolgoztunk Tarjában.

— Maradjunk még a főiskoláséveknél. Már két éve tanít a Képzőművészeti Főiskolán. Mi a véleménye akkori önmagukról és a mai fiatalokról, például a munkakedvről? Mit tart ma, saját tanári tapasztalatainak fényében, ideálisnak mester és növendék viszonyában?

— Most is megvan ez a munkakedv. Amikor én főiskolás voltam, a mi lelkesedésünk más volt; tartalmában is. A történelmi körülmények ismeretesekek... Jöttünk megváltani a világot! Olyan művészetet akartunk, amelyet megértenek az emberek.

Volt olyan növendék, aki mezitláb jött föl Pestre. Volt, aki tehénszobrot hozott. Mit tudhattak ezek — beleértve magamat is — Picassóról? De nagy volt bennünk az akarás. Az a forradalmi szellem, ami bennünk volt, most másként jelentkezik. De ez természetes is: az első lendület, az más volt, s később nagyon szűk mederbe szorult a számunkra is.

Bernáth volt az, akiben művészetet, színvonalat éreztünk. Mi persze sokkal hívőbbek voltunk, mint a mai fiatalok. Kissé alázatosan is. Bernáthnak minden szava szentírás volt, tekintélyét semmi sem zavarta meg a szemünkben.

Most a srácokat mindenféle hatás éri. Ez a bőség a „gyerekeknél” némi zavart is okoz. A „gyerekekben” él az igény, hogy legyen olyan mesterük, akire felnézhetnek. De ne üljön a nyakukon. Ha kell, akkor mégis kéznél legyen. Legyen, aki eligazítást ad.

Össze sem lehet hasonlítani az alapokat: az övékét és a miénket. Rendkívül műveltek, kulturáltak. Látszik rajtuk, hogy őket már fizikán, kémián, matematikán nevelték. Ma is vannak persze rossz diákok, tehetségesek, vagy kevésbé tehetségesek. A tájékozottságuk viszont összehasonlíthatatlan a mi főiskolás-tájékozottságunkkal.

A mai srácok már sok mindent megkérdőjeleznek. Persze nem a mesterüket kérdőjelezzik meg a maga egészében, mert van emberi kultúrájuk a kapcsolatok tere is. Csupán nem vesznek mindent szentírásnak. Nekem nagyon szimpatikus a társaság.

— A ritkán kiállító művészek közé tartozik. Mi ennek az oka?

— 42 éves koromban állítottam ki először. Úgy éreztem, nincs mivel az emberek szemé elé kerülni. Festettem az első kiállításom óta, '69-től volna anyagom. Mégis úgy érzem, valahogy a mondani-valómban nem tudnék igazi újat nyújtani.

Nem akarok én a fejem tetejére állni. De új tartalmakkal sem tudok előállni. Egy kiállítást akkor kell csinálni, amikor új tartalmakat tudok adni. Én vagyok a legkiváncsibb a következő képre — szoktam mondogatni az érdeklődőknek. De ha ismétlődni akar valamelyik korábbi — lelököm az állványról. Néha szeretném is kevésbé komolyan venni azt, amit csinállok.

— Nagy volt a csodálkozásunk, és természetesen az örömünk, amikor gyors egymásutánban vállalkozott a balassagyarmati és a salgótarjáni kiállításra.

— Ki kell belőlem hajtani a kiállítást. Nekem apró dolgok olyanok, mintha ötmázsásak lennének. Ezt sokan félreértik: fölvergok, büszke vagyok. Pedig dehogy! Az öreg Kokas élt a társaságban. Anyám soha nem ment sehová, otthonülő volt. Én, úgy látszik, ráütöttem.

Szeretem, ha a képeim ki vannak állítva és nem raktárban penészednek. Csak a kiállítással járó körülményeket nem szeretem. A megnyitókön legszívesebben elbújnék... Vitathatatlan, hogy ha a festő azt látja, ráhangolódtak a képeire, jó érzés tölts el. Ha nincs közönség, akkor is fest és mintáz. De arra mindenki vigyáz, hogy szeresse és értse a közönség. Ha pár olyan ember van, aki megérti a törekvését, már akkor is könnyebb a festőnek. Ehhez pedig kiállítás kell.

— A nyilvánosság iránti igényét egy tőről fakadónak érzem azzal, amit egyik beszélgetésünk alkalmával mondott. Engedje meg, hogy ön ellen fordítsam... Azt mondta: „Szeretnék egyszer a tömegmozgásokról, arról, ami a világban végbemegy, festeni... Erről a nagy átrendeződésről.” Számomra úgy tűnik, hogy a „Barátság asztala” címmel jelölt vállalkozása ezt célozza.

— Én már itt erre gondoltam. De ami kettő eddig megvan az még a régi Kokas. Nem biztos, hogy az a formavilág, amit én megszurtem, alkalmas lesz ezekre a dolgokra. Az embert nyomasztja saját világa...

Az, hogy én ezeket a dolgokat ki tudom-e fejezni, azon múlik, tudok-e változtatni magamon. Lesz-e erőm megteremteni a szükséges formavilágot? Ezt nem tudom. Ha már itt tartanék, benne lennék nyakig. De egyelőre festek, úgy, mint eddig...

Az egész Ginza-anyagot fel akarom számolni. De a képek továbbra is ellopakodnak. Hát festem őket.

Kimentem Olaszországba, hogy eléje menjek valaminek. A végén kiderült, hogy maradtam ott, ahol voltam. Találkoztam ugyan az életnek olyan megnyilvánulásával, ami tetszett is, de a világomban nem változott semmi.

Vannak idők, amikor az ember elmene-külne saját énjé elől.

Próbálkozom most a kéekkel. Eddig nem tudtam mit kezdeni vele. Erőszakot tettem magamon: márpedig kéket használok! Aztán a kék festés közben szűkül, szűkül, a végén eltűnik. Elkezdek én világosokkal festeni! Dögönyözöm, gyúrom, maszatom, aztán a világos eltűnik. Szóval a szándék önmagában hiába van meg. Lehet, hogy csak vágy marad.

— Nagyon reméljük, hogy nem. Hiszen más helyzet ez, mint az el nem készített győri mozaik idején volt.

— Szerettem volna én abban helytállni. A formavilágom nem volt megfelelő hozzá.

— A „Barátság asztalá”-nál maradva, úgy tűnik, mintha valamilyen közvetlen élményből fakadna.

— A Kaukázusban kaptam az élményt. Egy este több nemzet fiaival iddoggáltunk, közben megvitattuk a nagy sorskérdéseket. Volt az egészben valami ünnepélyesség. Arra gondoltam, milyen jó lenne az egyetemes béke. A „Háború” és az „Életfa” már elkészült. A középsőre figurákat tervezek. Hegyek között kőasztalnál emberek ülnek... De mit tudok én kezdeni a figurákkal... Mert nincs megindítóbb, mint az ember. A hangja. Az alakja. A sorsa. A kicsisége. A nagysága. Mind-mind együtt.

Ha az elkészülteket összevetem a tervezett középső záróképpel, nagy a különbség élmény és megvalósult szándék és kész kép között. Mert az ember léptenyomon azt tapasztalja, hogy miközben koccintanak, mögötte ellenségeskedés lapul.

Az életérzésemhez e pillanatban közelebb áll ugyan a derűs barátság. A szépség, a derű, a harmónia vár bennem megfestésre. Olyan képet szeretnék festeni, ami örömet ad mindenki számára. Bennem viszont még mindig másfelé tendálnak az érzelmek, érzem, hogy még az előző variációkat festem. Olyant akarom adni a székesfehérvári kartonokban is, ami mindenki számára szép és jó.

Jelenlegi helyzetem Sziszifuszére emlékeztet.

— A természet szerepe tehát semmit sem csökkent művészetében. Mert az elmondottakból a pantheisztikus derűt vélem kihallani, bár megközelítése társadalmi.

— A természethez való kötődés mozgatja az én festészetemet. A város festőileg nem adott nekem semmit. Az ember a természet része. Nem akarok egyenlőségi jelet tenni levél és ember, bogár és ember között... A mai ember sok mindentől tud, de keveset birtokol. Természethez való tartozását mégsem tudja letagadni. Bár a mai világunkban természeti képességeink bizonyos fokig elsatnyultak. Olyanok vagyunk, mint a kacska a baromfiudvarban, amelyik meghallja a vonuló vadkacsák szárnycsapásait és gágogását: verdes, csapkod, de repülni nem tud.

— Önt, eredményei alapján, a Juhász—Nagy nemzedékhez sorolják. Érez-e velük nemzedéki és alkotói közösséget?

— Ha azt mondanám igen, ők talán tiltakoznának. Lényegileg azonban, azt hiszem, egy magasabb horizontról nézve, van a generációkban közös. Bárhol is tevékenykedjenek tagjai. Sajnos, én nem törekszem a kapcsolatok ápolására. Van is egy kis büntudatom, hogy én egy kicsit magam körül forgok. Szeretném én is magasabb horizontról, a társadalmi mozgások felől látni a dolgokat. Az igény, az ismeret és az élmény bennem is megvan. De ki az, aki megélt személyes élményeit mind fel tudja emelni egy magasabb szintre?

Kondor, Nagy László és Juhász Ferenc között megvolt a kapcsolat. Természetes módon alakult ki köztük. Ha Kondornak teszi föl az előbbi kérdést, bizonyos, hogy mást válaszol.

— Érezhetők ma bizonyos válságjelenségek képzőművészetünkben. Mit tart a legfontosabbnak ebben a helyzetben?

— Az ember beszélni tudjon. Megtalálni azt a nyelvet, ami természetes. De hol van ez ma? Az olyan „tévelygő”, mint én, persze erre nem is tud feleletet adni. Egyelőre mindenki a messiást várja. Szülessék meg az a művész, vagy csoport, aki a mindenki által várt és támasztott igényt ki tudja elégíteni. Lehet, hogy erre már nincs is mód. Lehet, hogy nem egyetlen művész, hanem közösségek fogják megteremteni, vagy több művész párhuzamos értékei.

Én egyelőre szubjektíve gyártom a magam kis táblaképeit, és beszélek olyan dolgokról, amelyekben nem is vagyok illetékes.

— Ha felkérték volna, hogy üzenjen valamit a közönségnek a képzőművészeti világhét alkalmából, mit hangsúlyozott volna?

— Mit mondhatnék én? Talán először is azt, hogy ne féljenek a műalkotásoktól. Kialakult az a fajta magatartás az emberekben, hogy amint egy kicsit nehezebben igazodnak el valamiben, rögtön kijelentik: „nem értek hozzá.” Maguk emelnek falat. Engedni kell, hogy hasson a műalkotás. Szűzi állapotban nézzék a műalkotást — ha szabad ezt mondanom. Ha akármilyen kicsi dolgot talál, ha valamit megsejt: örüljön. Ne akarjon mindent rögtön. Ne akarjon rögtön befentes lenni. A teljes megértéshez hosszú út vezet. A szakmabelieken különben is több a páncél...

A másik: azért, hogy egy műalkotást meg tudjanak közelíteni, azért iszonyatos erőfeszítést kell tenni. A másik akadály tehát a kényelem. Kutassanak. Ha kell, akár dühödten. Aztán, ha eredménnyel jártak, higgyenek is abban, amit a műalkotásban látnak. A művészet megéri a fáradságot. Megtérül a fáradság. A képzőművészet ma olyan, mint egy doboz, amit erősen bebogoztak. Fölsérti magát az ember, míg a doboz tartalmához jut.

Hiszek abban, hogy az emberek vágyódnak a művészetek után, részesülni akarnak a szépségben. Egy test, egy lélek a művész és a közönség. A művészt élteti a közönség. Ezért a közönségre is szüksége van. Legfeljebb vannak művészek, akikben csak szunnyad ez, vagy kevésbé vallják be.

— Végül engedje meg, hogy megkérdezzem: mint egy háromgenerációs asztalos-nemzetség — tehát mesteremberek — leszármazottja, miben látja a művészet gyakorlati hasznát?

— Bármennyi jelzöt felhordunk is, úgy tűnik, mindennek fölött van valami más értéke... Az emberhez hozzátartozik, mint a haja. Az ember jelenlétének szerves velejárója. Nem a Guernica fogja visszatartani az embert a háborútól. Visszont az ember látja benne saját harcát. A művészet felmutatja az ember arcát. Ha nem lenne művészet, ha megszűnne, szörnyű tragédia elé nézne az emberiség. Ha mégis megszűnik egyszer — amit nem hiszek —, akkor az embernek talán már nem is lesz emberi arca. Hogy a művészet átalakul? Az más. De, hogy az emberrel él vagy pusztul, az bizonyos. Ezt így hiszem.

— Köszönöm a beszélgetést.